

УДК 536.242

FOOD SECURITY AT THE HOUSEHOLD LEVEL

T. Mostenska

National University of Food Technologies

Key words:

*Food security
Affordability
Household food consumption*

Article history:

Received 30.09.2014
Received in revised form
12.10.2014
Accepted 25.10.2014

Corresponding author:

T. Mostenska
Email:
npnuht@ukr.net

ABSTRACT

The article reviews the status of food security at the household level. Food security at the national level does not always guarantee the food security for households and individuals in the country. Classification features of the most vulnerable groups of population are presented in the article. The dynamics of household expenses for food is analyzed, and the food patterns of households having a different number of members and children and living in different regions of the country are determined.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА НА РІВНІ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Т.Г. Мостенська

Національний університет харчових технологій

У статті розглянуто стан продовольчої безпеки на рівні домогосподарств. Зазначено, що продовольча безпека на рівні країни не завжди гарантує продовольчу безпеку домогосподарства й окремих осіб у країні. Запропоновано класифікаційні ознаки вразливих груп населення. Проаналізовано динаміку витрат домогосподарств на харчові продукти, визначено структуру харчування домогосподарств, які мають різну кількість членів і дітей у їх складі, та найбільш вразливі категорії домогосподарств.

Ключові слова: продовольча безпека, економічна доступність, домогосподарства, споживання харчових продуктів.

Вступ. Фізична достатність та економічна доступність харчових продуктів може бути оцінена як по країні в цілому, так і на рівні домашніх господарств. Останнім часом в публікаціях усе більше уваги приділяється не продовольчій безпеці на глобальному та національному рівнях, і навіть не на рівні країни, а забезпеченню продовольчої безпеки на рівні окремого домогосподарства й людини. Викликано це тим, що науковці дійшли висновку, що досягнення продовольчої самодостатності, збільшення обсягу та стабілізація ринку поставок, закріплення зв'язків з постачальниками й стабілізація обсягів виробництва, забезпечення стабільності споживчих цін не обов'язково гарантують продовольчу безпеку на рівні домогосподарств [1].

Постановка проблеми. Найбільш вразливим з точки зору економічної достатності вважається рівень домашніх господарств, який є наріжним каменем харчового добробуту і визначається, переважно, станом внутрішнього ринку харчових продуктів. Вивчення найбільш вразливих груп населення дозволить спрямувати державну підтримку на забезпечення продовольчої безпеки саме цих соціальних прошарків населення.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення продовольчої безпеки на рівні домогосподарств є одним з головних питань у площині продовольчої безпеки у більшості регіонів світу. Досягнення продовольчої безпеки домашніх господарств вимагає відповідних зусиль з боку держави, таких як: розроблення стратегій, що спрямовані на збільшення обсягів виробництва, стабілізації поставок і цін. Питання продовольчої безпеки на рівні домогосподарств набуло актуальності тоді, коли було з'ясовано, що адекватність на агрегованому рівні не обов'язково забезпечує достатність харчування у домогосподарствах або на індивідуальному рівні. Саме тому Спеціальним комітетом Організації Об'єднаних Націй запропоновано визначення продовольчої безпеки через доступність їжі для домогосподарств. Продовольча безпека забезпечується тоді, коли домогосподарства мають доступ до безпечної їжі в кількості, яка необхідна для забезпечення здорового способу життя для всіх його членів (адекватної з точки зору якості, кількості та культурних традицій), і коли не існує надмірний ризик втрати такого доступу [2].

В Україні в останні роки залишається досить високою питома вага витрат домогосподарств на харчування. За досліджуваний період найменша питома вага витрат у сукупних витратах домогосподарств на продовольчі товари була досягнута у 2013 р. — 52,3 %. Якщо у період 2005—2008 рр. цей показник поступово знижувався (з 61 % до 53 %, або на 8 в.п.), то у 2009 р., в результаті розгортання кризових явищ в економіці країни, питома вага витрат на харчові продукти в сукупних витратах домогосподарств знову підвищилась до 55,5 %. Наступний період характеризується динамікою зниження цього показника до рівня 53,6 % — 52,3 %, залишаючись проте все ще високим (табл. 1).

Таблиця 1. Сукупні витрати і витрати на продовольчі товари (у середньому на місяць на одне домогосподарство), розраховано автором за [3, с.186]

Роки	Сукупні витрати домогосподарств, грн	Витрати на продовольчі товари	
		питома вага в сукупних витратах домогосподарств, %	сума, грн
2005	1229,4	61,0	749,9
2006	1442,8	57,5	829,6
2007	1722,0	55,8	960,9
2008	2590,4	53,0	1372,9
2009	2703,8	55,5	1500,6
2010	2773,1	53,5	1483,6
2011	3124,7	53,6	1674,8
2012	3300,0	52,8	1742,5
2013	3476,0	52,3	1817,8

Наведені показники характеризують середній рівень економічної доступності харчових продуктів для населення України.

Важливим для визначення рівня продовольчої безпеки в країні є виявлення найбільш вразливих груп населення з точки зору продовольчої небезпеки. Це частина населення, яка не може реалізувати право на харчування на достатньому рівні.

Вразливі групи пропонується класифікувати за такими критеріями:

а) географічний (регіональний): адміністративна територія, міське або сільське населення;

б) екологічний: кліматичні умови, доступність для споживання екологічно безпечної продукції;

в) економічний: заняття, рівень доходів;

г) демографічний: стать, вік, кількість осіб у домогосподарстві, кількість дітей у домогосподарстві.

За наведеними даними можна дослідити рівень продовольчої безпеки для вразливих груп населення. Так, у сільського населення рівень витрат на харчові продукти та структура харчування відрізняються від аналогічних показників міського населення. Для порівняння наведемо показники двох років: 2011 і 2012 (табл. 2). Споживчі сукупні витрати населення великих міст перевищували цей показник для населення, що проживає у сільській місцевості, на 869 грн, або на 23,4 % у 2012 році. Варто зауважити, що в сукупних продовольчих витратах витрати на продовольчі товари у середньому в домогосподарствах населення, що проживає у сільській місцевості, на 213 грн менші, а питома вага цих витрат у сукупних споживчих витратах на 5,3 % у цієї групи населення вища.

Таблиця 2. Витрати домогосподарств на продовольчі товари у містах і сільській місцевості (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн)

Показники	У міських поселеннях						У сільській місцевості	
	у великих містах		у малих містах		всього		2011	2012
	2011	2012	2011	2012	2011	2012		
Споживчі сукупні витрати, грн	3547,17	3706,88	2890,02	3033,23	3301,38	3454,94	2707,64	2837,93
у %% до сукупних витрат	91,8	93,3	89,9	89,5	91,2	92,0	87,8	88,0
із них продовольчі товари, грн	2003,96	2055,28	1794,80	1820,93	1925,74	1967,63	1819,15	1842,43
у %% до споживчих сукупних витрат	51,8	51,8	55,8	53,7	53,3	52,4	58,9	57,1
витрати на продовольчі товари та харчування поза домом	54,3	54,4	57,0	55,0	55,4	54,6	60,0	58,0

Як видно з табл. 2, найбільша частка сукупних споживчих витрат на продовольчі товари витрачається сільським населенням — 58,9 % у 2011 р. та 57,1 % — у 2012 році. Це ж населення найбільше витрачає на продовольчі товари та харчування поза домом — 60 і 58 % від суми сукупних споживчих витрат. Найменшу питому вагу в розподілі споживчих витрат на продовольчі товари займають витрати населення, що проживає у великих містах. Це пов'язано з вищим рівнем доходів у такого населення: вищий рівень заробітної плати, більша можливість працевлаштування, менша кількість осіб у домогосподарствах. Така структура витрат формує рівень споживання харчових продуктів у сільських та міських домогосподарствах у розрахунку на одну особу (табл. 3).

Таблиця 3. Споживання харчових продуктів у домогосподарствах (у середньому за місяць у розрахунку на одну особу, кг), розроблено автором за [3, с. 403, с. 391]

Харчові продукти	2011			2012		
	усі домогосподарства	у тому числі, які проживають		усі домогосподарства	у тому числі, які проживають	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості
М'ясо і м'ясопродукти	5,1	5,6	4,3	5,1	5,4	4,4
Молоко і молочні продукти	18,9	19,1	18,6	19,6	19,6	19,4
Яйця, шт.	20	21	19	20	21	18
Риба і рибопродукти	1,7	1,8	1,6	1,7	1,7	1,7
Цукор	3,1	3,0	3,4	3,1	3,0	3,4
Олія та інші рослинні жири	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
Картопля	7,7	6,8	9,8	7,6	6,6	9,9
Овочі та баштанні	10,1	9,9	10,1	10,2	9,9	10,5
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	3,7	4,3	2,4	3,8	4,4	2,6
Хліб і хлібні продукти	9,2	8,4	10,7	9,1	8,4	10,7
Частка домогосподарств із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими за прожитковий мінімум, %	6,0	5,0	8,2	7,5	6,2	10,2

Так, населення, що проживає у сільській місцевості, споживало у 2012 р. меншу кількість м'яса і м'ясопродуктів на 19,6 %, молока і молокопродуктів, яєць — на 14,5 %, фруктів та ягід — на 40,9 %, заміщуючи ці продукти більшим споживанням картоплі — на 50 %, овочів і баштанних — на 6,0 %, хліба та хлібопродуктів — на 27,3 %. За статистичними даними, частка населення,

що проживає у сільській місцевості, із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими за прожитковий мінімум, складає 10,2 %, а аналогічний показник по населенню, що проживає у містах, — 6,2 %.

Чисельний склад домогосподарств здійснює суттєвий вплив на економічну доступність харчування та його структуру через рівень доходів таких домогосподарств. Витрати домогосподарств залежно від їх чисельного складу наведені у табл. 4.

Таблиця 4. Витрати домогосподарств залежно від їх чисельного складу у 2012 р. (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн), розраховано автором за [3, с. 391]

Витрати	Всі домогосподарства	у тому числі з кількістю осіб				
		одна	дві	три	чотири	п'ять і більше
Споживчі сукупні витрати	3265,47	1771,15	2899,32	3882,26	4376,78	4883,71
продовольчі товари	1929,19	1101,60	1772,67	2198,54	2523,30	2921,24
у % до споживчих сукупних витрат	53,7	57,0	54,1	52,0	53,6	54,1
У середньому на 1 особу, грн: споживчих сукупних витрат	1265,69	1771,15	1449,66	1294,09	1094,20	976,74
витрат на продовольчі товари	747,75	1101,60	886,34	732,85	630,83	584,25

Представлені розрахунки свідчать, що в середньому на 1 особу, залежно від кількості осіб в одному домогосподарстві, припадають різні суми на споживчі сукупні витрати та витрати на продовольство. Найвища сума сукупних витрат (1771,15 грн) припадає на домогосподарства, у складі яких одна особа. Також у цих домогосподарствах найвища сума витрат на продовольчі товари — 1101,60 грн. Найнижчі споживчі сукупні витрати на одну особу і витрати на харчування у домогосподарствах із чисельністю п'ять і більше осіб. Для таких домогосподарств витрати на одну особу нижчі на 163,5 грн, або майже на 22 %, ніж у середньому для всіх домогосподарств, та на 517 грн, або майже на 47 %, нижчі за рівень витрат на харчування у домогосподарствах, що складаються з однієї особи.

Структура харчування домогосподарств із різною кількістю осіб також суттєво різниться. Дані, представлені у табл. 5, надають можливість дослідити структурні зрушення у харчуванні домогосподарств залежно від їх чисельного складу в 2011—2012 роках.

Споживання, нижче за середній рівень усіх харчових продуктів, спостерігається у домогосподарствах, де чисельний склад чотири і більше осіб. Серед таких домогосподарств найбільша частка тих, що мають середньодушові еквівалентні загальні доходи на місяць, нижчі за прожитковий мінімум.

ЕКОНОМІКА І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Таблиця 5. Споживання харчових продуктів у домогосподарствах залежно від їх чисельного складу (у середньому за місяць у розрахунку на одну особу; кг), розраховано автором за [3, с. 406]

Харчові продукти	2011 рік						2012 рік					
	Усі домогосподарства	з кількістю осіб					Усі домогосподарства	з кількістю				
		однією	двома	трьома	чотирма	п'ятьма і більше		однією	двома	трьома	чотирма	п'ятьма і більше
М'ясо і м'ясопродукти	5,1	6,7	6,1	5,0	4,5	3,9	5,1	6,7	6,0	5,1	4,3	3,7
Молоко і молочні продукти	18,9	27,4	21,9	17,6	16,2	15,7	19,6	28,9	22,3	18,1	16,9	16,1
Яйця, шт.	20	22	23	20	20	17	20	22	23	20	19	16
Риба і рибопродукти	1,7	2,4	2,1	1,6	1,5	1,3	1,7	2,3	2,1	1,7	1,4	1,2
Цукор	3,1	4,2	3,6	2,9	2,7	2,8	3,1	4,1	3,6	3,0	2,7	2,7
Олія та інші рослинні жири	1,8	2,9	2,1	1,6	1,4	1,4	1,8	2,9	2,1	1,6	1,4	1,4
Картопля	7,7	10,3	8,6	6,9	6,9	7,6	7,6	10,1	8,5	6,8	7,0	7,5
Овочі та баштанні	10,1	14,3	12,0	9,4	8,4	7,9	10,2	14,4	12,2	9,3	8,4	7,9
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	3,7	4,6	4,1	3,8	3,4	2,7	3,8	5,1	4,2	4,0	3,4	2,7
Хліб і хлібні продукти	9,2	13,9	10,5	8,2	7,8	8,1	9,1	13,9	10,5	8,1	7,7	7,8
Частка домогосподарств із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими за прожитковий мінімум, %							7,5	4,1	5,0	8,5	12,1	14,1

У таких домогосподарствах при харчуванні спостерігається найбільше відхилення від середнього рівня при споживанні продуктів тваринного походження. Так, м'яса і м'ясопродуктів одна особа в домогосподарствах із чисельним складом чотири особи споживає менше на 15,7 %, а з п'ятьма і більше осіб — на 27,5 %, молока і молочних продуктів на 13,8 % та 17,9 % відповідно (табл. 6). Але при цьому не відбувається компенсації споживанням більшої кількості продуктів рослинного походження, оскільки і ці продукти споживаються на рівні значно нижчому, ніж у середньому по Україні.

У домогосподарствах із чисельним складом чотири особи (12,1 % від кількості всіх домогосподарств мають середньодушові еквівалентні загальні доходи на місяць, нижчі за прожитковий мінімум) однією особою в місяць споживання хліба і хлібних продуктів на 15,4 % нижче, ніж у всіх домогосподарствах, і на 17,6 % споживається менше на одну особу овочів і баштанних. У домогосподарствах з п'ятьма і більше осіб (14,1 % від кількості таких домогосподарств мають середньодушові еквівалентні загальні доходи на місяць, нижчі за прожитковий мінімум) на 14,3 % споживається менше хліба і хлібних продуктів, а овочів і баштанних одна особа у таких домогосподарствах споживає менше на 22,5 %, ніж у середньому по всіх домогосподарствах України.

Таблиця 6. Відхилення споживання харчових продуктів у домогосподарствах залежно від їх чисельного складу до середнього рівня у 2012 р. (у середньому за місяць у розрахунку на одну особу; %), розраховано автором за [3, с.406]

Харчові продукти	Усі домогосподарства	Домогосподарства з кількістю осіб				
		однією	двома	трьома	чотирма	п'ятьма і більше
М'ясо і м'ясопродукти	100	131,4	117,6	100,0	84,3	72,5
Молоко і молочні продукти	100	147,4	113,8	92,3	86,2	82,1
Яйця, шт.	100	110,0	115,0	100,0	95,0	80,0
Риба і рибопродукти	100	135,3	123,5	100,0	82,4	70,6
Цукор	100	132,3	116,1	96,8	87,1	87,1
Олія та інші рослинні жири	100	161,1	116,7	88,9	77,8	77,8
Картопля	100	132,9	111,8	89,5	92,1	98,7
Овочі та баштанні	100	141,2	119,6	91,2	82,4	77,5
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	100	134,2	110,5	105,3	89,5	71,1
Хліб і хлібні продукти	100	152,7	115,4	89,0	84,6	85,7

Для домогосподарств, у яких чисельний склад три особи, лише по одній позиції (фрукти, ягоди, горіхи, виноград) рівень споживання вищий за середній по Україні, а по трьох позиціях (м'ясо і м'ясопродукти, риба і рибопродукти та яйця) рівень споживання відповідає середньому по Україні. Інші харчові продукти споживаються у меншій кількості. Таким чином, можна стверджувати, що рівень харчування в домогосподарствах із чисельністю три і більше осіб є недостатнім, а рівня продовольчої безпеки в них не досягнуто.

До вразливих груп з точки зору забезпечення продовольчої безпеки можна віднести домогосподарства, у складі яких є діти. Розподіл витрат домогосподарств на продовольчі товари залежно від кількості дітей у них наведений нижче.

Таблиця 7. Витрати домогосподарств з дітьми залежно від кількості дітей у їх складі у 2012 р. (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн), розраховано автором за [3, с.391]

Витрати домогосподарств	Усі домогосподарства	у тому числі з кількістю дітей, осіб				
		одна	дві	три	чотири	п'ять і більше
Споживчі сукупні витрати	4056,55	3976,37	4316,07	4191,28	4554,16	4601,31
продовольчі товари	2334,39	2263,09	2538,39	2662,15	3070,63	2906,86
у %% до споживчих сукупних витрат	53,3	52,6	54,8	58,5	55,5	60,3

Якщо у середньому домогосподарства, у складі яких є діти, витрачають на продовольчі товари 53,3 % сукупних споживчих витрат, то для домогосподарств, у складі яких п'ять і більше дітей, питома вага таких витрат складає вже 60,3 %, або на 7 в.п. вище. При цьому загальна сума витрат на продовольчі

товари для домогосподарств із п'ятьма та більшою кількістю дітей перевищує середній показник по домогосподарствах з дітьми лише на 572,47 грн, або на 24,5 %. Для домогосподарств, у складі яких одна дитина, витрати на продовольство складають 52,6 % суми загальних сукупних витрат, що на 7,7 в.п. вище за показник домогосподарств із п'ятьма і більше дітьми. Різниця у витратах на придбання продовольства в цьому разі складає 643,77 грн на одне домогосподарство у місяць, або лише 28 %. Отже, зі зростанням кількості дітей у домогосподарствах продовольча небезпека посилюється і з'являється все більша кількість домогосподарств, які можна віднести до продовольчо небезпечних.

Таблиця 8. Споживання продуктів харчування у домогосподарствах із дітьми залежно від кількості дітей у їх складі (у середньому за місяць у розрахунку на одну особу; кг), розраховано автором за [3, с.393, с.404]

Харчові продукти	2011 рік					2012 рік				
	Усі домогосподарства з дітьми	з кількістю дітей, осіб				Усі домогосподарства з дітьми	з кількістю дітей, осіб			
		однією	двома	трьома	чотирма і більше		однією	двома	трьома	чотирма і більше
М'ясо і м'ясопродукти	4,4	4,7	3,7	3,1	3,3	4,3	4,5	3,9	3,4	3,5
Молоко і молочні продукти	16,6	16,9	16,0	14,5	15,2	16,9	16,0	17,3	13,9	17,4
Яйця, шт.	19	20	17	17	15	19	19	18	15	15
Риба і рибопродукти	1,4	1,5	1,2	1,0	1,1	1,4	1,4	1,3	1,1	0,9
Цукор	2,7	2,8	2,6	2,3	2,4	2,7	2,8	2,5	2,8	2,4
Олія та інші рослинні жири	1,5	1,5	1,3	1,3	1,2	1,5	1,5	1,3	1,3	1,4
Картопля	6,9	6,7	6,9	8,2	6,5	6,8	6,7	6,7	7,6	9,3
Овочі та багганні	8,3	8,7	7,6	7,0	6,6	8,4	8,7	7,6	7,6	8,0
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	3,4	3,7	3,0	2,1	2,5	3,5	3,8	3,2	2,5	2,5
Хліб і хлібні продукти	7,7	7,9	7,4	7,8	8,3	7,6	7,7	7,3	8,6	8,0
Частка домогосподарств із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими за прожитковий мінімум						12,9	10,3	19,4	34,4	44,7

Аналізуючи структуру придбання харчових продуктів домогосподарствами з дітьми (табл. 8), слід зазначити, що у 2012 р., порівняно з 2011 р., зросло споживання всіх харчових продуктів однією особою у домогосподарствах, до складу яких входять діти, крім споживання м'яса і картоплі.

Щодо різниці у структурі споживання домогосподарствами харчових продуктів із різною кількістю дітей, то можна зробити висновки, що лише у домогосподарствах з однією дитиною однією особою перевищується середнє спожи-

вання харчових продуктів, крім молока і молочних продуктів (94,7 % від середнього рівня споживання домогосподарствами з дітьми). У домогосподарствах з двома дітьми однією особою споживається більше (лише молоко та молочні продукти на 2,4 %), ніж у середньому по домогосподарствах з дітьми (табл. 9).

Із загальної кількості домогосподарств, у яких є діти, 12,9 % мають середньодушові еквівалентні грошові доходи у місяць, нижчі за прожитковий мінімум. Найбільша частка таких господарств (44,7 %) серед господарств, які мають четверо та більше дітей. У домогосподарствах із трьома дітьми середньодушові еквівалентні грошові доходи у місяць, нижчі за прожитковий мінімуму, мають 34,4 %. Саме тому структуру споживання у цих домогосподарствах можна назвати незадовільною.

Таблиця 9. Відхилення споживання харчових продуктів у домогосподарствах залежно від кількості дітей у їх складі до середнього рівня у 2012 р. (у середньому за місяць у розрахунку на одну особу, %), розраховано автором за [3]

Харчові продукти	2012 рік				
	Усі домогосподарства з дітьми	з кількістю дітей, осіб			
		однією	двома	трьома	чотирма і більше
М'ясо і м'ясопродукти	100	104,7	90,7	79,1	81,4
Молоко і молочні продукти	100	94,7	102,4	82,2	103,0
Яйця, шт.	100	100,0	94,7	78,9	78,9
Риба і рибопродукти	100	100,0	92,9	78,6	64,3
Цукор	100	103,7	92,6	103,7	88,9
Олія та інші рослинні жири	100	100,0	86,7	86,7	93,3
Картопля	100	98,5	98,5	111,8	136,8
Овочі та баштанні	100	103,6	90,5	90,5	95,2
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	100	108,6	91,4	71,4	71,4
Хліб і хлібні продукти	100	101,3	96,1	113,2	105,3

Для домогосподарств, де є троє і більше дітей, перевищення середнього рівня споживання харчових продуктів однією особою спостерігається лише по хлібу і хлібопродуктах на 13,2 % для домогосподарств із трьома дітьми та на 5,3 % для домогосподарств із чотирма і більше дітьми, по картоплі — на 11,8 % та 36,8 % відповідно. Крім того, у домогосподарствах, де є четверо та більше дітей, перевищення середнього рівня спостерігається по споживанню молока і молочних продуктів однією особою на 3 %. Це свідчить про те, що домогосподарства з двома і більшою кількістю дітей, як і у випадку з домогосподарствами, до складу яких входить три і більше осіб, компенсують меншу кількість продуктів тваринного походження підвищеним рівнем споживання продуктів рослинного походження. Цю категорію населення України також можна віднести до категорії підвищеної вразливості з точки зору забезпечення продовольчої безпеки.

ЕКОНОМІКА І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

В Україні поступово за офіційними статистичними даними скорочується розрив у рівні середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць населення (табл. 10). Якщо квінтільний коефіцієнт у 2005 р. становив 4,1, то у 2013 р. цей показник склав 3,6. Проте й досі 14,3 % населення знаходиться за межею бідності, оскільки рівень його доходів нижчий за офіційно встановлений у країні рівень прожиткового мінімуму (табл. 10).

Таблиця 10. Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів, %

Середньодушові еквівалентні загальні доходи у місяць, грн	Роки						
	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
до 480,0	52,2	5,5	4,0	1,9	0,8	0,8	0,4
480,1—840,0 ²	47,8	26,6	24,5	13,5	8,9	5,2	4,5
840,1—1200,0 ³		29,4	30,2	29,4	24,4	18,1	14,4
1200,1—1560,0	...	18,9	18,8	23,1	25,0	24,2	23,1
1560,1—1920,0	...	9,3	10,3	13,6	16,1	18,5	19,7
1920,1—2280,0 ⁴	...	10,3	12,2	18,5	24,8	12,2	13,6
2280,1—2640,0	...					7,8	9,2
2640,1—3000,0	...					4,8	5,3
3000,1—3360,0	...					2,7	3,5
3360,1—3720,0	...					2,0	1,8
понад 3720,0	...					3,7	4,5
Квінтільний коефіцієнт	4,1	4,1	4,0	4,0	3,8	3,6	3,6
Частка населення із середньодушовими доходами у місяць нижчими за прожитковий мінімум*	40,0	11,6	11,1	15,6	13,7	14,1	14,3

* Прожитковий мінімум: 2005 р. — 423 грн; 2008 р. — 607,5 грн; 2009 р. — 638,5 грн; 2010 р. — 843,17 грн; 2011 р. — 914,08 грн; 2012 р. — 1042,2 грн; 2013 р. — 1108 грн.

Таблиця 11. Споживання продуктів харчування у домогосподарствах із різними середньодушовими еквівалентними загальними доходами у 2012 р. (у середньому за місяць у розрахунку на одну особу, кг), розраховано автором за [3, с. 387, с. 404-405]

Харчові продукти	Усі домогосподарства	Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, грн											
		до 480,0	480,1—840,0	840,1—1200,0	1200,1—560,0	1560,1—920,0	1920,1—2800,0	2280,1—2640,0	2640,1—3000,0	3000,1—3360,0	3360,1-3720,0	понад 3720,0	довідково: нижче 1042,42 грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
М'ясо і м'ясо продукти	5,1	2,2	2,9	3,8	4,4	5,1	5,4	5,9	6,5	6,5	6,5	7,3	3,1
Молоко і молочні продукти	19,6	8,5	12,1	14,8	17,7	19,9	21,0	22,6	23,2	24,4	23,8	25,5	12,6
Яйця, шт.	20	10	17	18	19	20	21	22	22	21	23	22	17

Продовження табл. 11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Риба і рибопродукти	1,7	0,7	1,2	1,3	1,5	1,7	1,9	1,9	2,1	2,2	2,1	2,3	1,2
Цукор	3,1	1,5	2,2	2,6	3,0	3,2	3,3	3,4	3,4	3,6	3,4	3,3	2,3
Олія та інші рослинні жири	1,8	1,3	1,5	1,6	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	1,8	1,7	1,5
Картопля	7,6	8,7	7,3	7,4	7,9	7,9	7,7	7,5	7,6	7,1	7,0	6,5	7,1
Овочі та баштанні	10,2	5,2	7,2	8,2	9,6	10,5	10,5	11,1	11,5	11,7	11,9	11,5	7,4
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	3,8	1,7	2,0	2,5	3,1	3,8	4,1	4,7	5,0	6,0	5,2	6,5	2,1
Хліб і хлібні продукти	9,1	7,0	8,0	8,5	9,5	9,4	9,1	9,2	9,2	9,2	8,7	8,3	8,0
Довідково: розподіл за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів домогосподарств, %	100	0,6	4,2	17,9	24,5	18,1	12,1	8,0	5,1	3,1	2,2	4,2	12,1

Різний рівень доходів домогосподарств формує й відповідну структуру споживання населенням. Так, населення з рівнем доходів до 480 грн на місяць споживає м'яса і м'ясопродуктів в середньому за місяць на одну особу 2,2 кг, з рівнем доходів до 840 грн на місяць — 2,9 кг на місяць, до 1200 грн на місяць — 3,8 кг на місяць при середньому споживанні всіма домогосподарствами 5,1 кг на місяць. Лише домогосподарства, в яких рівень доходів на одну особу перевищує 1560 грн на місяць, мають середній рівень споживання м'яса і м'ясопродуктів на одну особу.

Аналогічна ситуація спостерігається по молоку і молочних продуктах, рибі, яйцях, фруктах, ягодах. Натомість по відносно дешевших харчових продуктах (картопля, хліб і хлібопродукти) рівень споживання на одну особу, вищий за середній по всіх домогосподарствах, можуть собі дозволити домогосподарства з рівнем доходів на одну особу вищим, ніж 1200 грн.

Таблиця 12. Відхилення споживання продуктів харчування у домогосподарствах із різними середньодушовими еквівалентними загальними доходами від середнього у 2012 р. (у середньому за місяць у розрахунку на одну особу; %), розраховано автором за [3, с. 387, с. 404—405]

Харчові продукти	Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, грн											
	до 480,0	480,1—840,0	840,1—1200,0	1200,1—560,0	1560,1—920,0	1920,1—2800,0	2280,1—2640,0	2640,1—3000,0	3000,1—3360,0	3360,1-3720,0	понад 3720,0	Довідково: нижче 1042,42 грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
М'ясо і м'ясопродукти	43,1	56,9	74,5	86,3	100,0	105,9	115,7	127,5	127,5	127,5	143,1	60,8

Продовження табл. 12

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Молоко і молочні продукти	43,4	61,7	75,5	90,3	101,5	107,1	115,3	118,4	124,5	121,4	130,1	64,3
Яйця, шт.	50,0	85,0	90,0	95,0	100,0	105,0	110,0	110,0	105,0	115,0	110,0	85,0
Риба і рибопродукти	41,2	70,6	76,5	88,2	100,0	111,8	111,8	123,5	129,4	123,5	135,3	70,6
Цукор	48,4	71,0	83,9	96,8	103,2	106,5	109,7	109,7	116,1	109,7	106,5	74,2
Олія та інші рослинні жири	72,2	83,3	88,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	105,6	100,0	94,4	83,3
Картопля	114,5	96,1	97,4	103,9	103,9	101,3	98,7	100,0	93,4	92,1	85,5	93,4
Овочі та баштанні	51,0	70,6	80,4	94,1	102,9	102,9	108,8	112,7	114,7	116,7	112,7	72,5
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	44,7	52,6	65,8	81,6	100,0	107,9	123,7	131,6	157,9	136,8	171,1	55,3
Хліб і хлібні продукти	76,9	87,9	93,4	104,4	103,3	100,0	101,1	101,1	101,1	95,6	91,2	87,9

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що 12,1 % домогосподарств України, які мають рівень, нижчий за прожитковий мінімум, споживали у 2012 р. всіх харчових продуктів менше за середній рівень по країні від 44,7 % по фруктах, ягодах, горіхах, винограду до 12,1% - по хлібу та хлібопродуктах.

Висновки

Рівень продовольчої безпеки в Україні не досягнуто. За статистичними даними в цілому по країні рівень самозабезпечення не досягнуто лише по виробництву м'яса та м'ясопродуктах на 11,1 %, плодах, ягодах, винограду — на 28,2 %, картоплі — на 1,6 %. Попри це, на рівні окремих домогосподарств споживання харчових продуктів нижче за раціональні норми споживання. Найбільш вразливими групами населення щодо забезпечення продовольчої безпеки є домогосподарства з дітьми та ті, що проживають у сільській місцевості. При зменшенні чисельності домогосподарств із середньодушовими доходами на місяць, нижчими за прожитковий мінімум, їх частка залишається досить високою. За статистичними даними, найбільш вразливими верствами населення є домогосподарства, розміщені у сільській місцевості. Так, за статистичними даними 2012 р. 50,3 % населення, що має рівень доходів, нижчий за прожитковий мінімум, проживало у сільській місцевості. І саме ці домогосподарства характеризуються найнижчою якістю харчування.

Література

1. *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org>.
2. *Ініціатива Спеціального комітету Організації Об'єднаних Націй*. — АСС / SCN, 1991.
3. *Статистичний щорічник України за 2012 р.* — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 460 с.

4. Україна в цифрах за 2013 рік. Статистичний щорічник України. — К.: Державна служба статистики України, 2014. — 460 с.

ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ НА УРОВНЕ ДОМОХОЗЯЙСТВ

Т.Г. Мостенская

Национальный университет пищевых технологий

В статье рассмотрено состояние продовольственной безопасности на уровне домохозяйств. Отмечено, что продовольственная безопасность на уровне страны не всегда гарантирует продовольственную безопасность домохозяйств и отдельных людей в стране. Предложены классификационные признаки наиболее уязвимых групп населения. Рассмотрена динамика затрат домохозяйств на пищевые продукты, определена структура питания домохозяйств, которые имеют различное количество членов и детей в их составе, и наиболее уязвимые категории домохозяйств.

Ключевые слова: *продовольственная безопасность, экономическая доступность, домохозяйства, потребление продуктов питания.*